

Η οπτικοακουστική έκφραση ως πλαίσιο διαθεματικών δραστηριοτήτων

Μένης Θεοδωρίδης ,
υπεύθυνος εργαστηρίου οπτικοακουστικής
έκφρασης στο Πρόγραμμα «ΜΕΛΙΝΑ- Εκπαίδευση και Πολιτισμός»

Η διαθεματικότητα δεν αποτελεί καινούργιο αίτημα στο χώρο της εκπαίδευσης. Η ανάγκη να διαπιστώνουν οι μαθητές ότι η γνώση που τους παρέχεται έχει ενιαίο χαρακτήρα, ότι δηλαδή τα διαφορετικά γνωστικά αντικείμενα συνδέονται καθοριστικά μεταξύ τους και αντανακλούν κοινωνικές, πολιτισμικές και οικονομικές παραμέτρους και ότι -πάνω απ' όλα- όλες οι επιμέρους γνώσεις που διδάσκονται στο σχολείο αναφέρονται σε θέματα που επηρεάζουν και διαμορφώνουν την καθημερινή μας ζωή, υπήρξε σταθερό αίτημα πολλών παιδαγωγών στην ιστορία της εκπαίδευσης.

Όπως συμβαίνει και με το χώρο της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (που αξιοποιεί τις ομαδικές, συνθετικές εργασίες της Μεθόδου Project), έτσι και οι δραστηριότητες οι οποίες εγγράφουν τα διάφορα γνωστικά αντικείμενα σε ένα πλαίσιο πολιτισμού και καλλιτεχνικής έκφρασης, παρέχουν πολλές ευκαιρίες για ανάλογες συνθετικές εργασίες και διαθεματικές προσεγγίσεις, καθώς αναδεικνύουν τις συνιστώσες της αισθητικής, της επικοινωνίας και των κοινωνικών διεργασιών που διαπερνούν κάθε ανθρώπινη δημιουργία και κάθε επιστημονικό πεδίο. Στο χώρο μάλιστα του πολιτισμού, ήδη -από προηγούμενους ομιλητές- τονίστηκε ο πλούτος των προτάσεων που αναφέρονται στην καλλιέργεια επικοινωνιακών δεξιοτήτων μέσα από τις δραστηριότητες του θεατρικού παιχνιδιού. Όμως οι ομαδοσυνεργατικές και συλλογικές διεργασίες, τα παιχνίδια διαπροσωπικής επικοινωνίας, η ανάπτυξη της αυτοεκτίμησης κάθε παιδιού μέσα στη μικρή ομάδα, η δημιουργία πλαισίου για δημιουργικές πρωτοβουλίες, η καλλιέργεια εμπιστοσύνης στο συλλογικό προϊόν, η αναζήτηση των κοινωνικών διαστάσεων σε κάθε θέμα που προσεγγίζουμε κ.λπ. είναι θεμελιώδεις συνιστώσες κάθε ομαδικής, καλλιτεχνικής δημιουργίας και πρέπει να αποτελούν την παιδαγωγική ουσία κάθε διαθεματικής πρότασης. Όλες οι μορφές συλλογικής καλλιτεχνικής έκφρασης (ομαδική ζωγραφική, ομαδική μουσική σύνθεση, θέατρο, χορογραφία, παραγωγή μαθητικών ταινιών και φωτοαφηγήσεων, οπτικοακουστικές καταγραφές κ.λπ.) προϋποθέτουν κατάθεση προσωπικών απόψεων μέσα στη δημιουργική ομάδα, συζητήσεις, σύνθεση και τελική διαμόρφωση συλλογικής καλλιτεχνικής έκφρασης που απευθύνεται σε κάποιου είδους κοινό.

Η οπτικοακουστική έκφραση, ως χαρακτηριστική καλλιτεχνική και επικοινωνιακή συνιστώσα της σημερινής κοινωνίας, παρέχει πολλές τέτοιες ευκαιρίες για διαθεματικές δραστηριότητες. Ενδεικτικά:

- η φωτογραφική και η ηχητική καταγραφή **-από τους μαθητές-** ως προέρευνα και τεκμηρίωση κάθε είδους υπό μελέτη θεμάτων (λαϊκή αγορά, αρχαιολογικά μνημεία, οργανισμοί κοινής ωφέλειας, συγκοινωνίες κ.λπ.),
- η παράθεση ηχογραφημένων ή μαγνητοσκοπημένων **-από τους μαθητές-** συνεντεύξεων που μπορούν να συνθέτουν ένα πολύπτυχο πληροφόρησης και, ταυτόχρονα, να παρέχουν μια σπουδαία ευκαιρία προσέγγισης ενός θέματος από διαφορετικές οπτικές γωνίες,
- η κριτική μελέτη και ανάλυση αποσπασμάτων από έτοιμα οπτικοακουστικά προϊόντα (κινηματογραφικά έργα, τηλεοπτικά ρεπορτάζ, ντοκιμαντέρ, κ.λπ.) που αναφέρονται σε κάποιο συγκεκριμένο θέμα,
- η δημιουργία **-από τους μαθητές-** φωτογραφικών ή κινηματογραφικών αναπαραστάσεων με θέματα που προκύπτουν από το μάθημα,

είναι δραστηριότητες που υποστηρίζουν γόνιμα την ουσιαστική επεξεργασία της ύλης κάθε γνωστικού αντικειμένου αφού, όπως τονίστηκε παραπάνω, αναδεικνύουν την πολιτισμική και κοινωνική διάσταση κάθε θέματος και ταυτόχρονα παρέχουν ένα συστηματικό πλαίσιο δημιουργικής κινητοποίησης των μαθητών σε μικρές ομάδες.

. Θα πρέπει, όμως, να κατανοήσουμε δυο πιθανούς κινδύνους, που εξαιτίας τους η αξία τέτοιων διαθεματικών ασκήσεων μπορεί εντελώς να ακυρωθεί. Πρόκειται, αφενός για τον κίνδυνο της άγνοιας των θεμελιωδών διδακτικών στόχων του εκάστοτε μαθήματος το οποίο επιχειρούμε να συνδυάσουμε με την οπτικοακουστική παιδεία και, αφετέρου, για τον κίνδυνο να αγνοηθούν οι θεμελιώδεις διδακτικοί στόχοι της οπτικοακουστικής παιδείας. Ας δούμε τους δύο αυτούς κινδύνους σε ένα χειροπιαστό παράδειγμα.

Συχνά προτείνεται ως άσκηση οπτικοακουστικής παιδείας, που συνδυάζεται με το μάθημα της ιστορίας, η σκηνοθετική αναπαράσταση και φωτογράφιση μιας σκηνής από κάποια μακρινή ιστορική περίοδο. Για παράδειγμα, αναπαράσταση και φωτογράφιση μιας σκηνής από την καθημερινή ζωή στην Αγορά της αρχαίας Αθήνας ή μιας σκηνής μέσα σε ένα βυζαντινό ναό ή μιας σκηνής στο σπίτι ενός προεστού κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας.

Σε μια τέτοια αναπαραστατική φωτογράφιση, ο ενθουσιώδης εκπαιδευτικός επιδιώκει την ιστορική ακρίβεια σκηνογραφικών λεπτομερειών σχετικά με το χώρο, τα ενδύματα, την αναπαραγωγή των φυσιογνωμιών των ηρώων κ.λπ. Αισθάνεται ο εκπαιδευτικός ότι το κέρδος, ως προς το μάθημα της ιστορίας, έγκειται στη μεθοδική αναζήτηση έγκυρων πληροφοριών, για όλα αυτά τα στοιχεία, σε βιβλία, σε πιθανές απεικονίσεις της εποχής, σε ζωγραφικούς πίνακες και έργα (που συνήθως εκφράζουν απόψεις κάποιας άλλης εποχής) κ.λπ. Αντίστοιχα, ο εκπαιδευτικός αυτός αισθάνεται πως, αφού όλες αυτές οι ιστορικές πληροφορίες θα οδηγήσουν σε κάποιου είδους φωτογράφιση, συνδυάζονται και οι ανάγκες για την καλλιέργεια της οπτικοακουστικής συνείδησης των μαθητών. Δυστυχώς, σε μια τέτοια περίπτωση, δε συμβαίνει ούτε το ένα ούτε το άλλο και η σπατάλη του εκπαιδευτικού χρόνου είναι μάλλον υπερβολική.

Ως προς το μάθημα της ιστορίας, η διερεύνηση ενός γεγονότος ή μιας περιόδου δεν είναι χρήσιμο να εξαντλείται στην ακρίβεια των σκηνογραφικών στοιχείων. Απεναντίας, προέχει η κατανόηση κάποιου συγκεκριμένου ιστορικού γεγονότος και κυρίως του ρόλου όσων συμμετείχαν στο ιστορικό αυτό στιγμιότυπο. Ποιοι βρίσκονται εκεί, τι προσδοκίες και τι οράματα καθόριζαν κάθε πρόσωπο που συμμετείχε, ποια συμφέροντα και ποιες σκοπιμότητες εξυπηρετούσε καθένας, με ποιο τρόπο η παρουσία του κάθε προσώπου επηρέασε το γεγονός, γιατί τα διαδραματιζόμενα συνέβησαν σε αυτόν το χώρο και όχι κάπου αλλού, ποιες ήταν οι συνέπειες αυτού του γεγονότος κ.λπ. Τα ερωτήματα αυτά, εφόσον διερευνηθούν διεξοδικά μέσα από πηγές και εφόσον συζητηθούν ώστε να προκύψουν διάφορες ερμηνείες και εκτιμήσεις από τα παιδιά, πραγματικά καλλιεργούν την ιστορική τους συνείδηση.

Αντίστοιχα, οι ερμηνείες και οι εκτιμήσεις που θα παραχθούν, είναι το ουσιαστικό υπόβαθρο για τη φωτογραφική αναπαράσταση του γεγονότος. Πέρα από την ακρίβεια «της δαντέλας και των όπλων», τίθεται θέμα σκηνοθετικής ανάδειξης όλων των ρόλων και των σχέσεων που συζητήθηκαν. Ποιοι θα κυριαρχούν στην κάθε εικόνα, πώς θα υποβάλλονται οι σχέσεις τους, ποιοι θα παραμείνουν στη σκιά και πώς θα αναδειχθούν φωτογραφικά οι ιδιαιτερότητες του χώρου. Μέσα από τέτοια ερωτήματα καλλιεργούνται αφορμές για δημιουργικές λύσεις ως προς το καδράρισμα, τις οπτικές γωνίες, τους φωτισμούς, την ερμηνεία και φυσικά το σκηνογραφικό πλαίσιο.

Είναι φανερό ότι, αν η παραπάνω δραστηριότητα πραγματοποιούνταν ως ομαδική συνθετική δραστηριότητα (project), με την καθοδήγηση ενός εκπαιδευτικού ειδικευμένου σε θέματα διδακτικής της ιστορίας και ενός σκηνοθέτη, τότε οι μαθητές θα αποκόμιζαν σημαντικά οφέλη και ως προς τις δυο κατευθύνσεις. Αν όμως, στο πλαίσιο του τρέχοντος μαθήματος, τα παιδιά οδηγηθούν σε μια συμβατική αναπαράσταση, τότε ίσως διασκεδάσουν,

αλλά ο εκπαιδευτικός χρόνος έχει σπαταληθεί. Το χειρότερο είναι πως η σχολαστικότητα κατά την αναπαράσταση μπορεί όντως να οδηγήσει σε πολύ ωραίες και ιστορικά ακριβείς φωτογραφίες, που θα ενθουσιάσουν μαθητές και δασκάλους, χωρίς ωστόσο να έχει επιτευχθεί κανένας από τους ουσιαστικούς στόχους των δύο γνωστικών αντικειμένων. Αυτός ο κίνδυνος αφορά όλες ανεξαιρέτως τις δραστηριότητες που προτείνονται για συνδυασμό με τη γλώσσα, τα μαθηματικά, τις φυσικές επιστήμες, την ιστορία, τη γεωγραφία κ.λπ.

Γι' αυτό, κάθε φορά που ο εκπαιδευτικός αντιμετωπίζει κάποια ενδιαφέρουσα πρόταση για δραστηριότητες οπτικοακουστικής παιδείας σε συνδυασμό με κάποιο γνωστικό αντικείμενο του προβλεπόμενου προγράμματος σπουδών, καλό είναι να αναρωτιέται:

- α) Τι ακριβώς διδάσκει η δραστηριότητα αυτή; Τι δεξιότητες καλλιεργεί, ποιον προβληματισμό προωθεί ως προς την ύλη αυτού του γνωστικού αντικειμένου; Αξίζει τον κόπο να δαπανηθεί εκπαιδευτικός χρόνος για όλα αυτά;
Στο παράδειγμα της ιστορικής αναπαράστασης που δώσαμε προηγουμένως, **δεν αξίζει** να ψάξουν και να μάθουν τα παιδιά σχολαστικές λεπτομέρειες για τα κοστουμιά και την αρχιτεκτονική μιας άλλης εποχής. Απεναντίας, **αξίζει** να προβληματιστούν για τα κίνητρα, τις σκοπιμότητες, το κοινωνικό πλαίσιο και τις σχέσεις κάποιων ιστορικών προσώπων που καθόρισαν ένα ιστορικό γεγονός.
- β) Πώς προάγει τους στόχους της οπτικοακουστικής παιδείας η δραστηριότητα αυτή; Εξυπηρετεί κάποιους από τους θεμελιώδεις στόχους της οπτικοακουστικής παιδείας ή μήπως εξυπηρετεί κάποιους δευτερεύοντες στόχους, που δήθεν αναφέρονται σε θέματα οπτικοακουστικής παιδείας, χωρίς ωστόσο να προσφέρουν κάτι ουσιαστικό στους μαθητές;

Πριν κλείσω κρίνω απαραίτητο να αναφερθώ, πολύ συνοπτικά, σε αυτούς τους θεμελιώδεις στόχους της οπτικοακουστικής παιδείας που μόλις υπαινίχθηκα, με τη διευκρίνιση πως, ουσιαστικά, πρόκειται για «κατηγορίες στόχων» που αναλύονται σε επί μέρους έννοιες η εξέταση των οποίων, δυστυχώς, ξεφεύγει από τα όρια της παρούσας εισήγησης:

- Συστηματική καλλιέργεια δεξιοτήτων έκφρασης και παραγωγής οπτικοακουστικών προϊόντων με τη χρήση των οπτικοακουστικών εργαλείων.
- Σταδιακή εξοικείωση των μαθητών με τις κυριότερες αισθητικές παραμέτρους της οπτικοακουστικής έκφρασης, όπως είναι το κάδρο, το πλάνο, η ροή και ο ρυθμός που προκύπτουν από την παράθεση χωριστών εικόνων, οι οπτικές γωνίες, οι κινήσεις της μηχανής λήψεως, οι φωτογραφικές ποιότητες (φωτισμοί, «ατμόσφαιρα» κ.λπ.), η υποκριτική, η δημιουργία σκηνικού χώρου και η σχέση της εικόνας με τον ήχο.
- Ανάπτυξη από τα παιδιά νοητικών εργαλείων και μεθοδολογίας για την κριτική ανάλυση (μελέτη, ταξινόμηση, ερμηνεία) των οπτικοακουστικών προϊόντων που καταναλώνουν τόσο από το χώρο των ΜΜΕ, όσο και από το χώρο της καλλιτεχνικής οπτικοακουστικής έκφρασης (κινηματογράφος, φωτογραφία, κινούμενο σχέδιο και συναφείς τεχνικές animation, video-art, δημιουργική ηχογράφηση, ηλεκτρονική εικόνα κ.λπ.).
- Κατανόηση από τους μαθητές του κοινωνικού ρόλου των οπτικοακουστικών προϊόντων που διακινούνται από τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας.

Ο εκπαιδευτικός που θα κατανοήσει το ουσιαστικό περιεχόμενο των στόχων αυτών, θα οδηγηθεί σε δραστηριότητες που προσαρμόζονται και συνδυάζονται με τις διδακτικές προτεραιότητες των άλλων μαθημάτων, όπως επισημάνθηκε στο παραπάνω παράδειγμα, για πραγματικά γόνιμες διδακτικές αναζητήσεις στο πεδίο της διαθεματικότητας.

Σας ευχαριστώ.